

ЮЛІЯ ОЛЕГІВНА ТКАЧ,

Дніпропетровський державний університет внутрішніх справ,
кафедра кримінального права та кримінології;

 <https://orcid.org/0000-0003-4078-7509>,
e-mail: yuliatkach739@gmail.com

**ПРЕДМЕТ ЗЛОЧИНУ ПОРУШЕННЯ ВСТАНОВЛЕНОГО ЗАКОНОМ ПОРЯДКУ
ТРАНСПЛАНТАЦІЇ АНАТОМІЧНИХ МАТЕРІАЛІВ ЛЮДИНИ**

Статтю присвячено висвітленню актуальних проблемних питань, пов'язаних із предметом злочину порушення встановленого законом порядку трансплантації анатомічних матеріалів людини. На підставі аналізу законодавства України та наукових праць українських учених запропоновано власне бачення проблеми, пов'язаної з предметом аналізованого злочину, а саме: розглянуто гранично допустимі строки транспортування та оптимальні строки зберігання таких органів, як серце, нирки, печінка, ліва та права долі печінки, легені, гомотрансплантата. Крім цього, розглянуто дефініцію «анатомічні матеріали», висловлено думку щодо поняття трансплантації анатомічного матеріалу людини та запропоновано власне бачення предмета аналізованого злочину. Запропоновано: 1) внести до ч. 1 ст. 143 Кримінального кодексу України таку кваліфікуючу ознаку, як заборона використання анатомічних матеріалів людини, які не є здоровими або є не придатними для трансплантації з порушенням терміна їх використання; 2) абзац 1 ч. 1 ст. 299 Кримінального кодексу України викласти в такій редакції: «Жорстоке поводження з тваринами, що належать до хребетних, у тому числі з безпритульними тваринами, порушення правил транспортування тварин, якщо такі дії призвели до тілесних ушкоджень, каліцтва чи загибелі тварини, незаконне вилучення органів чи тканин у живих тварин, які належать до хребетних, нацькування тварин одна на одну, вчинене з хуліганських чи корисливих мотивів, а також пропаганда, публічні заклики до вчинення дій, що мають ознаки жорстокого поводження з тваринами, поширення матеріалів із закликами до вчинення таких дій – ...». Також доцільно включити ДНК і фрагменти ДНК до переліку анатомічного матеріалу людини, а у відповідному наказі Міністерства охорони здоров'я України затвердити окремий перелік клітин людини, дозволених для вилучення, а саме ДНК і фрагментів ДНК. У Законі України «Про застосування трансплантації анатомічних матеріалів людині» від 17 травня 2018 р. № 2427-VIII включити ДНК і фрагменти ДНК до переліку анатомічного матеріалу людини та внести зміни до предмета розглядуваного злочину щодо ДНК і фрагментів ДНК.

Ключові слова: предмет злочину, трансплантація, органи й тканини людини, анатомічні матеріали людини, ДНК, фрагмент ДНК.

Оригінальна стаття

ВСТУП. У науці кримінального права під предметом злочину розуміють річ матеріального світу, якій завдається шкода об'єктом злочину. Предмет злочину – це факультативна ознака загального складу злочину (Шульга, Павликовський, Вапсва, 2008, с. 45). У кримінально-правовій доктрині важливе місце посідає дослідження предмета злочину і це питання залишається дискусійним серед учених. Зокрема, М. М. Панов (2009, с. 44) зауважує, що до категорії «предмет злочину» мають бути включені не лише списки фізичних предметів на кшталт речей чи майна, а й перерахування реальних явищ, що існують в об'єктивному світі (наприклад, електрична та тепла енер-

гія чи інформація), через існування, створення чи обіг яких вдаються до злочину. Вчені П. С. Матишевський та Є. В. Фесенко (1997, с. 132) поняття «предмет злочину» трактують як матеріальні речі, щодо яких вчиняють злочинні дії, посягаючи на блага суб'єктів суспільної взаємодії.

Таким чином, при досудовому розслідуванні у кримінальних провадженнях трансплантологічної категорії можуть виникати проблемні питання щодо правильного визначення предмета цього злочину. Досліджуючи питання законного порядку трансплантації, спробуємо сформулювати власну позицію щодо предмета злочину, передбаченого ст. 143

Кримінального кодексу України (далі – КК України)¹.

МЕТА І ЗАВДАННЯ ДОСЛІДЖЕННЯ. Метою статті є визначення групи злочинів, пов'язаних із порушенням встановленого законом порядку трансплантації анатомічних матеріалів людини, їх зіставлення, узагальнення, формулювання в авторському баченні та пропонування конкретних змін і доповнень до чинного КК України. Для досягнення поставленої мети в межах наукової статті визначено такі завдання: провести аналіз праць українських учених та законодавства України щодо визначення предмета злочину за ст. 143 КК України; визначити групу злочинів, пов'язаних із порушенням встановленого законом порядку трансплантації анатомічних матеріалів людини; описати, зіставити й узагальнити злочини, пов'язані з порушенням законного порядку трансплантації анатомічних матеріалів людини; надати авторське бачення проблем і злочинів трансплантації; запропонувати конкретні зміни й доповнення до чинного КК України щодо порушень порядку трансплантації анатомічних матеріалів людини.

МЕТОДОЛОГІЯ ДОСЛІДЖЕННЯ. У межах нашого дослідження були використані певні методи наукового дослідження. Емпіричний метод надав можливість зібрати необхідні дані для вивчення питань трансплантації анатомічних матеріалів людини. Метод дослідження уможливив вивчення нормативно-правових актів, що регулюють трансплантацію анатомічних матеріалів людини, виявлення в нормативних актах «білих плям» і дискусійні аспекти щодо порядку трансплантації. Метод спостереження дозволив опрацювати праці українських науковців щодо злочинів, пов'язаних із порушенням порядку трансплантації. Метод класифікації був використаний при визначенні й описі злочинів з категорії порушень порядку трансплантації анатомічних матеріалів людини. Метод порівняння надав можливість встановити подібності і розбіжності у визначенні злочинів з категорії порушень порядку трансплантації анатомічних матеріалів людини. Метод узагальнення застосовувався при вивченні змісту нормативних актів і досвіду правників, щоб подати авторське бачення досліджуваних питань трансплантації. Метод опису результатів дозволив запропо-

нувати внесення відповідних доповнень до статей 143, 299 КК України та до переліку анатомічних матеріалів людини для подальшого впровадження змін у практичній правовій діяльності.

РЕЗУЛЬТАТИ ДОСЛІДЖЕННЯ ТА ДИСКУСІЯ. Перш ніж говорити про трансплантацію органів і тканин, необхідно з'ясувати, що ж таке трансплантація, яка є невід'ємною ознакою аналізованого злочину.

У кримінально-правовій доктрині поняття об'єкта злочину тісно пов'язане з поняттям предмета злочину. Предметом злочину називають певний тип відносин у суспільстві, які мають визначення у забороняючих приписах КК України (закон про кримінальну відповідальність) та являють собою наявні в матеріальному світі речі, на які здійснюється безпосередній злочинний вплив або щодо яких вчиняється злочин (Гришук, 2006, с. 174).

Відповідно до Закону України «Про застосування трансплантації анатомічних матеріалів людини» від 17 травня 2018 р. № 2427-VIII, що регулює норми трансплантації, трансплантацією вважають спеціальний метод лікування, який полягає в пересадці анатомічних матеріалів людини від донора реципієнту з метою відновлення здоров'я людини².

На думку С. В. Гринчака (2006, с. 8), трансплантація органів або тканин людини як спеціальний метод лікування – це медична операція, під час якої в донорів вилучають органи чи тканини та пересаджують вилучений матеріал реципієнтам, дотримуючись умов і порядку, що визначені в чинному українському законодавстві. Г. В. Чеботарьова (2003, с. 19) вважає, що у правовому ракурсі трансплантація реалізує конституційне право громадянина України на охорону життя та здоров'я і є особливим видом медичної діяльності, яка регулюється законодавством.

Держава суворо контролює трансплантацію, що має низку певних правових наслідків для кожного її учасника. Зокрема, дія Закону України «Про застосування трансплантації анатомічних матеріалів людині» охоплює:

- трансплантацію анатомічного матеріалу людини;
- будь-яку діяльність, пов'язану з трансплантацією;

¹ Кримінальний кодекс України : Закон України від 05.04.2001 № 2341-III // База даних (БД) «Законодавство України» / Верховна Рада (ВР) України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14> (дата звернення: 20.06.2023).

² Про застосування трансплантації анатомічних матеріалів людині : Закон України від 17.05.2018 № 2427-VIII // БД «Законодавство України» / ВР України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2427-19> (дата звернення: 20.06.2023).

– вилучення анатомічного матеріалу людини з метою виготовити біоімпланти;
– вимоги, на підставі яких дозволено застосовувати ксеноімпланти.

Однак норми цього Закону не стосуються:

- донорства крові та її компонентів;
- діяльності, пов'язаної з кров'ю та її компонентами;
- трансплантації статевих залоз;
- пересадки репродуктивних клітин та живих ембріонів;
- ауто трансплантації;
- імплантації;
- отримання анатомічного матеріалу з діагностичними та науково-дослідницькими цілями;
- діяльності банку пуповинної крові, інших тканин і клітин людини, що перелічені та затверджені центральними органами виконавчої влади для здійснення державної політики в галузі охорони здоров'я;
- виробництва біоімплантатних та ксеноімплантатних матеріалів¹.

Отже, проаналізувавши норми Закону України «Про застосування трансплантації анатомічних матеріалів людині», погляди С. В. Гринчака та Г. В. Чеботарьової, з якими ми частково погоджуємось, щодо визначення поняття трансплантації, вважаємо, що трансплантація – це спеціальний метод лікування, пов'язаний з хірургічною операцією для вилучення в донора (людини) здорового й придатного анатомічного матеріалу (органу чи органів, їх частин, тканин, клітин) шляхом пересадки з метою заміни неповноцінного органу або мертвої його частини реципієнту для відновлення здоров'я та продовження життя.

Досліджуючи предмет окресленого злочину, з'ясуємо, що таке органи і тканини людини й анатомічні матеріали людини. Так, ст. 1 Закону України «Про застосування трансплантації анатомічних матеріалів людині» трактує термін «анатомічні матеріали» як органи (або їх частини), анатомічні утворення, тканини чи клітини людей або тварин, фетальні матеріали людини².

Органи людини – це частини організму людини з певною будовою та спеціальним призначенням: орган зору, серце, легені, печінка, нирки, підшлункова залоза з 12-палою кишкою, селезінка тощо (Мельник, Хавронюк, 2018, с. 425). Законодавством України визначено перелік анатомічних матеріалів людини, які дозволяється вилучати в донорів з метою

трансплантацій. Цей перелік затверджено наказом Міністерства охорони здоров'я України (далі – МОЗ України) від 11 червня 2021 р. № 1184³. До нього включено серце, легені, печінку, нирки, підшлункову залозу, селезінку, кишківник, матку, парашитовидні залози, гортань, трахею, верхні кінцівки чи їх частини, нижні кінцівки чи їх частини, обличчя.

Під тканинами людини розуміють речовини, що являють собою систему переважно однорідних клітин (Мельник, Хавронюк, 2018, с. 425). До тканин людини віднесено:

- певні типи м'яких тканин (тверду мозкову оболонку, перикард);
- опорно-рухові типи тканин (м'язові сухожилки, реберні фрагменти, колінні чи плечові суглоби та ін.);
- різні типи судин (артеріальних, венозних чи інших великих судин, клапанів серця, аорти тощо);
- ряд інших тканин на кшталт кісткового мозку, шкіри, зубів, трахеї тощо.

Визначено також і Перелік анатомічних матеріалів людини, призначених для виготовлення біоімплантатів, дозволених до вилучення у донора-трупа, затверджений наказом МОЗ України від 11 червня 2021 р. № 1184. До них належать:

- 1) тканини опорно-рухового апарату: скронева фасція; широка фасція стегна; сухожилок переднього великогомілкового м'яза; сухожилок довгого долоневого м'яза; сухожилок інших м'язів; блок надколінка з його власною зв'язкою та блоком великої гомілкової кістки; блок п'яткової кістки з фрагментом ахіллового сухожилка; надколінок; головка стегнової кістки; виростка великої гомілкової кістки; виростка стегнової кістки; дистальний кінець стегнової кістки; проксимальний кінець стегнової кістки; фрагмент діафізу стегнової кістки; дистальний кінець великої гомілкової кістки; проксимальний кінець великої гомілкової кістки; фрагмент діафізу великої гомілкової кістки; дистальний кінець малої гомілкової кістки; проксимальний кінець малої гомілкової кістки; фрагмент діафізу малої гомілкової кістки; дистальний кінець плечової кістки; проксимальний кінець плечової кістки; фрагмент діафізу плечової кістки; головка плечової

³ Перелік анатомічних матеріалів людини, призначених для трансплантації, дозволених до вилучення у донора-трупа : затв. наказом МОЗ України від 11.06.2021 № 1184 // БД «Законодавство України» / ВР України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0969-21> (дата звернення: 20.06.2023).

¹ Там само.

² Там само.

кістки; гребінь клубової кістки; фрагмент крила клубової кістки; фрагмент ребра; реберний хрящ; грудина з фрагментами ребер та реберного хряща; тіло хребця; колінний суглоб; плечовий суглоб; фрагмент нижньої щелепи; фрагмент фаланги пальця, кістки ступні і кисті; фрагмент кісток поверхні черепа;

2) тканини серцево-судинної системи: фрагмент аорт; фрагмент серця з клапанами і судинами; клапан серця; фрагмент артерій; фрагмент вен; перикард;

3) тканини інших систем: слухові кісточки; барабанна перетинка; фрагмент шкіри; кератолімбальний диск очного яблука; очне яблуко або його складові; фрагмент склери; фрагменти трахеї¹.

Згідно з Переліком фетальних матеріалів, дозволених до вилучення у мертвого ембріона (плода) людини, що затверджений вищезазначеним Наказом², тканинами людини є: амніотична оболонка; пуповина; плацента; фетальні клітини.

З наведеного випливає, що органи людини виступають першою складовою предмета незаконної трансплантації анатомічних матеріалів (Гринчак, 2006, с. 78). Таку ж точку зору мають більшість науковців (Чеботарьова, 2003, с. 68; Мельник, Хавронюк, 2003, с. 307).

Водночас часом можна зустріти й інші думки. Так, В. О. Глушков (2001, с. 202) предметом аналізованого злочину називає анатомічні матеріали. На думку С. В. Гринчак (2006, с. 76), цей висновок суперечить ст. 1 Закону України «Про трансплантацію органів та інших анатомічних матеріалів людини»³ (втратив чинність), де анатомічні матеріали визна-

чені як органи людини, анатомічні утворення, тканини та клітини людей або тварин.

Отже, ми вважаємо, що поняття «анатомічні матеріали» є загальним щодо органів (їх частин), тканин, анатомічних утворень, фетальних матеріалів людини, клітин людини, оскільки клітини тварини не можуть бути предметом аналізованого злочину.

Тому питання про те, що саме з перелічених типів анатомічного матеріалу потрібно класифікувати як тканини людини, криміналісти й фахівці з кримінального права вирішують у різний спосіб. Таку неузгодженість можна пояснити тим, що Перелік анатомічних утворень, тканин, компонентів та фрагментів і фетальних матеріалів, дозволених до вилучення у донора-трупа і мертвого плоду людини, затверджений наказом МОЗ України від 25 вересня 2000 р. № 226⁴, не надає визначення, чи можна відносити до тканин людини судини і клапани, а також фетальні матеріали (Гринчак, 2006, с. 78). О. О. Мислива (2012, с. 456) вважає, що тканина людини – це система клітин і безклітинних структур, які характеризуються спільністю розвитку, будови та специфічних функцій. Також тканини людини – це система переважно однорідних клітин і безклітинних структур, для яких характерна спільність будови та специфічних функцій (м'які тканини – тверда мозкова оболонка, перикард; тканини опорно-рухового апарату – колінний і плечовий суглоби, надколінок, сухожилки м'язів, фрагменти ребер тощо; судини та клапани; інші тканини – слухові кісточки, барабанна перетинка, кістковий мозок, шкіра, рогівка, зуби, склера, трахея; фетальні матеріали – після штучних абортів та пологів) (Азаров та ін., 2016). М. І. Хавронюк (2003, с. 307), навпаки, не включає до предмета злочину, передбаченого ч. 1 ст. 143 КК України, фетальні матеріали.

На думку С. В. Гринчака (2006, с. 79), до тканин людини необхідно відносити всі види анатомічних матеріалів, наведених у Переліку анатомічних утворень, тканин, компонентів та фрагментів і фетальних матеріалів, дозволених до вилучення у донора-трупа і мертвого плоду людини, затвердженому наказом МОЗ

¹ Перелік анатомічних матеріалів людини, призначених для виготовлення біоімплантатів, дозволених до вилучення у донора-трупа : затв. наказом МОЗ України від 11.06.2021 № 1184 // БД «Законодавство України» / ВР України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0970-21> (дата звернення: 20.06.2023).

² Перелік фетальних матеріалів, дозволених до вилучення у мертвого ембріона (плода) людини : затв. наказом МОЗ України від 11.06.2021 № 1184 // БД «Законодавство України» / ВР України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0971-21> (дата звернення: 20.06.2023).

³ Про трансплантацію органів та інших анатомічних матеріалів людини : Закон України від 16.07.1996 № 1007-XIV // БД «Законодавство України» / ВР України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1007-14> (дата звернення: 20.06.2023). Втратив чинність.

⁴ Перелік анатомічних утворень, тканин, компонентів та фрагментів і фетальних матеріалів, дозволених до вилучення у донора-трупа і мертвого плоду людини : затв. наказом МОЗ України від 25.09.2000 № 226 // БД «Законодавство України» / ВР України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0701-00> (дата звернення: 20.06.2023). Втратив чинність.

України від 25 вересня 2000 р. № 226¹. Такий висновок ґрунтується на компаративному аналізі поняття «тканини людини», на основі якого тканини є морфофункціональною системою, яку становлять специфічні диференційовані клітини, а також безклітинні структури, об'єднані спільністю будови, функцій та походження.

Водночас варто погодитись із дослідниками, які зауважують, що ця проблема переважно медична, ніж юридична, і вирішити її передусім мають медичні фахівці (Чеботарьова, 2003, с. 70).

Думка С. В. Гринчака є слушною і ми погоджуємось з нею та вважаємо, що до тканин людини необхідно відносити всі види анатомічних матеріалів, наведених у Переліку анатомічних утворень, тканин, компонентів та фрагментів і фетальних матеріалів, дозволених до вилучення у донора-трупа і мертвого плоду людини², але це насамперед є проблемою медичного характеру, яку мають вирішувати медичні спеціалісти.

Водночас предметом злочину за ст. 143 КК України, на наш погляд, є всі анатомічні матеріали: органи (їхні частини), тканини (зокрема клітини людини), фетальні матеріали, вилучені в живій чи мертвій людини з метою вчинення цього злочину.

Окрім цього, не є предметом досліджуваного злочину анатомічні матеріали тварин, кров та її компоненти, анатомічний матеріал, взятий у людини для аутотрансплантації, а також штучно виготовлені органи й тканини. Щодо злочину, передбаченого ч. 2 ст. 143 КК України³, зазначимо, що в цьому разі йдеться про вилучення матеріалу тільки в живій людини, адже примушувати або обманювати померлого, щоб вилучити з нього анатомічні матеріали, неможливо.

Слід зауважити, що КК України не містить чіткого визначення щодо того, які саме анатомічні матеріали злочинець примушує вилучити в потерпілого. Донорство в Україні регламентує Закон України «Про застосування трансплантації анатомічних матеріалів людини». Згідно із ч. 1 ст. 16 цього Закону в кожній повнолітньої дієздатної особи є право в письмовій чи електронній формі погодитися чи не

погодитися на вилучення анатомічного матеріалу з її організму для пересадки чи створення біоімплантів після того, як її стан буде визначений як незворотна смерть (смерть мозку або біологічна смерть) відповідно до закону⁴. Отже, з цього випливає, що склад злочину утворює те, що потерпілого примушують надавати згоду або незгоду на вилучення будь-яких анатомічних матеріалів з його тіла для трансплантації, але на практиці можуть вилучити будь-які інші анатомічні матеріали, що не вказані в переліку.

Наприклад, у США державна політика у сфері трансплантації органів, тканин і клітин базується на «моделі дарування або пожертвування». Це передусім пов'язано з тим, що забезпечення реалізації прав і законних інтересів людини у США вбудоване в цінності та переконання, що мають високий пріоритет, починаючи з Конституції та віддзеркалюючись у численних законах і нормативних актах, які відстоюють пріоритет автономії особистості (Glazier, 2018). Такий індивідуалізм добре відображається й у системі охорони здоров'я, що проявляється в орієнтуванні на пацієнтів і запровадженні інформованої згоди на лікування⁵.

Донорство органів широко поширене й в Іспанії. У країнах Близького Сходу в донорів вилучають живі органи (нирку чи печінку), але не займаються донорством органів у померлих. Причина цього криється у тривалих дебатах між медичними спільнотами, що не дає узгодити єдину концепцію смерті мозку, в неусвідомленні громадянами важливості трансплантації та неадекватному ставленні до донорства в більшості східних країн (Shaheen, 2009).

При цьому КК України зазначає, що предметом аналізованого кримінального правопорушення є анатомічні матеріали людини: органи чи їх частини, тканини, анатомічні утворення, клітини та фетальні матеріали (Тацій та ін., 2020, с. 84). Ми вважаємо, що все це і є анатомічними матеріалами: і органи (їхні частини), і

⁴ Про застосування трансплантації анатомічних матеріалів людині : Закон України від 17.05.2018 № 2427-VIII // БД «Законодавство України» / ВР України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2427-19> (дата звернення: 20.06.2023).

⁵ 2012 National Survey of Organ Donation Attitudes and Behaviors. September 2013 // Health Resources & Service Administration : сайт. URL: <https://www.organdonor.gov/sites/default/files/organ-donor/professional/grants-research/national-survey-organ-donation-2012.pdf> (дата звернення: 20.06.2023).

¹ Там само.

² Там само.

³ Кримінальний кодекс України : Закон України від 05.04.2001 № 2341-III // БД «Законодавство України» / ВР України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14> (дата звернення: 20.06.2023).

тканини (зокрема клітини людини), і фетальні матеріали, вилучені в живій чи мертвій людині. Тому що, як би жахливо це не звучало, людину продають цілком на «чорному ринку». Наприклад, у Франції лікарі здійснили пересадку пацієнту «третього обличчя». Там же вперше у світі зробили пересадку пораненому солдатів пеніса та мошонки, хоча цих органів немає в переліку¹. Тому питання, які органи можна пересаджувати, а які – ні, потребує законодавчих уточнень. Медицина йде вперед і останніми роками збільшується кількість трансплантацій, розширюється перелік анатомічних матеріалів, які можна вилучати в людини з метою подальшої трансплантації (це може бути тонка кишка, матка, жовчний міхур, селезінка тощо).

Відомо, що існує так званий «чорний ринок», де можна продати органи людини (коли людина продає нелегальному трансплантологу свій орган). Ціни варіюються таким чином: вартість двох нирок – від 4 500 000 грн; печінки – від 3 300 000 грн; жовчного міхура – від 26 000 грн; серця – від 2 200 000 грн; кісткового мозку – від 550 000 грн за грам; рогівки – від 85 000 грн. Перелічені «товари» є найпопулярнішими «пропозиціями», оскільки «чорні ринки» з продажу органів пропонують будь-які органи від крові до фрагментів черепа².

Відповідно до Показників безпеки і якості гомотрансплантата – кишківника донора-трупа, затверджених наказом МОЗ України від 22 січня 2016 р. № 38, взятий гомотрансплантат може зберігатися при температурі 4°C упродовж п'яти годин³.

Порядок розподілу анатомічного матеріалу та критерії встановлення пар донор-реципієнти, затверджений Наказом МОЗ України від 18 лютого 2021 р. № 293, визначає гранично допустимі строки транспортування вилучених органів: серця – дві години, легені –

п'ять годин, нирки – 12 годин, печінки – п'ять годин, лівої та правої долі печінки – п'ять годин. Якщо у транспортуванні використовують допоміжний пристрій для реперфузії вилучених органів, тоді гранично допустимі строки транспортування вилучених органів становлять: серця – п'ять годин, легені – вісім годин, печінки – вісім годин, лівої та правої долі печінки – вісім годин⁴. Таким чином, з наведеного вище можна побачити, що при порушенні цих строків вилучені органи є непридатними та небезпечними для трансплантації (трансплантація таких матеріалів реципієнту може призвести до летального випадку).

Не менш важливим є те, що в кожного органу чи анатомічного матеріалу є свої гранично допустимі строки транспортування та оптимальні строки зберігання для пересадки. У разі порушення цих строків орган або анатомічний матеріал буде не придатний для пересадки реципієнту.

У медицині відторгнення алотрансплантата поділяється за такими факторами:

- залежно від механізму імунної реакції;
- залежно від швидкості клінічних проявів: надзвичайно швидке відторгнення, за якого трансплантат може бути ушкоджений і повністю зруйнований протягом кількох годин або навіть хвилин після ревазуляризації; гостре відторгнення – ушкодження трансплантата протягом перших трьох тижнів після трансплантації; хронічне відторгнення – розвивається протягом кількох місяців або років;
- залежно від кількості клінічних і патоморфологічних змін: легкого ступеня, середнього ступеня, тяжкого ступеня (Глушко та ін., 2019, с. 541–542).

Тому ми вважаємо, що на це необхідно звернути увагу при проведенні досудового розслідування кримінальних проваджень за ст. 143 КК України, враховуючи термін придатності анатомічного матеріалу людини. Наприклад, якщо злочинець усвідомлює, що термін вилучених анатомічних матеріалів людини вийшов або становить більше 12 годин, але при цьому умисно здійснює незаконну торгівлю ними, то в цьому разі його дії необхідно кваліфікувати за ч. 4 ст. 143 та ст. 190 КК України. Якщо хірург-трансплантолог чи інший

¹ Онтівєрос Є. Які органи можна пересаджувати, а які – ні? // BBC News Україна : сайт. 26.04.2018. URL: <https://www.bbc.com/ukrainian/features-43904050> (дата звернення: 20.06.2023).

² Скільки ви коштуєте на «чорному ринку» // 20 хвилин : сайт. 26.09.2020. URL: <https://zt.20minut.ua/Zdorovya/skilki-vi-koshtuete-na-chornomu-rinku-11138169.html> (дата звернення: 20.06.2023).

³ Про затвердження показників безпеки і якості гомотрансплантата – кишківника донора-трупа : наказ МОЗ України від 22.01.2016 № 38 // БД «Законодавство України» / ВР України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0205-16> (дата звернення: 20.06.2023).

⁴ Про затвердження Порядку розподілу анатомічних матеріалів та критеріїв встановлення пар донор-реципієнт : наказ МОЗ України від 18.02.2021 № 293 // БД «Законодавство України» / ВР України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0527-21> (дата звернення: 20.06.2023).

медичний працівник здійснює трансплантацію анатомічного матеріалу людини і усвідомлює, що термін вилучених для пересадки анатомічних матеріалів вийшов або становить більше 12 годин, у цьому разі його дії необхідно кваліфікувати за статтями 140, 143 КК України.

Зокрема, предметом незаконної трансплантації можуть бути не лише донорські органи, тканини живої людини, а й органи і тканини, вилучені у трупів. Водночас не викликає сумніву, що предмет незаконної трансплантації відповідно до ч. 2 ст. 3 Закону України «Про застосування трансплантації анатомічних матеріалів людині»¹ не поширюється на: донорство крові та її компонентів і діяльність, пов'язану з їх використанням; трансплантацію статевих залоз, репродуктивних клітин і живих ембріонів; ауто трансплантацію; імплантацію; вилучення анатомічних матеріалів для діагностичних та наукових досліджень; діяльність банків пуповинної крові, інших тканин і клітин людини згідно з переліком, затвердженим центральним органом виконавчої влади, що забезпечує формування та реалізує державну політику у сфері охорони здоров'я; виготовлення біоімплантатів та ксеноімплантатів.

У своєму дисертаційному дослідженні С. В. Гринчак (2006, с. 80) зауважує, що помилковою є позиція таких науковців, як П. П. Андрушко, Т. М. Арсенюк, О. Г. Атаманюк (2001, с. 103), котрі вважають, що предметом злочину, передбаченого ч. 1 ст. 143 КК України, можуть бути лише здорові органи або тканини людини. Такий підхід суперечить ст. 12 Закону України «Про трансплантацію органів та інших анатомічних матеріалів людині»² (втратив чинність), якою не передбачається як обов'язкова умова вилучення виключно здорового анатомічного матеріалу. Якість органів або тканин людини має бути придатною для пересадки. Зазвичай вилучені органи є здоровими фрагментами організму, однак дозволя-

ється вилучати й частини з певним допустимим відхиленням.

Ми вважаємо, що предметом злочину, передбаченого ст. 143 КК України, є всі анатомічні матеріали: органи (їхні частини), тканини (зокрема клітини людини), фетальні матеріали як живої, так і мертвої людини, але здорові й придатні для вилучення та подальшої пересадки реципієнту. Адже якщо орган нездоровий або донор хворий на невиліковну хворобу, або порушено строки транспортування чи оптимальні строки зберігання, то орган не придатний для подальшої трансплантації і в такому разі пересадка цього анатомічного матеріалу не є можливою, а в разі його пересадки настають летальні наслідки.

Законодавець у ч. 3 ст. 14 Закону України «Про застосування трансплантації анатомічних матеріалів людині» чітко визнає певне коло осіб, у яких забороняється вилучення анатомічних матеріалів. Це живі особи, які:

- утримуються в місцях відбування покарань і попереднього ув'язнення;
- є іноземцями та особами без громадянства, які незаконно перебувають в Україні;
- страждають на тяжкі психічні розлади;
- мають захворювання, що можуть передатися реципієнту або зашкодити його здоров'ю, крім випадків наявності поінформованої згоди реципієнта;
- надали раніше орган або частину органа для трансплантації (крім гемопоетичних стовбурових клітин);
- є вагітними³.

Водночас одне з головних завдань країни у кримінально-правовій сфері охорони прав людини полягає в захисті її життя та здоров'я. Конституцією України у ст. 3 проголошено людину, її життя, здоров'я, честь, гідність, недоторканність, безпеку найвищими соціальними цінностями⁴. Стаття 1 КК України передбачає, що основним завданням кримінального закону є охорона особистих благ

¹ Про застосування трансплантації анатомічних матеріалів людині : Закон України від 17.05.2018 № 2427-VIII // БД «Законодавство України» / ВР України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2427-19> (дата звернення: 20.06.2023).

² Про трансплантацію органів та інших анатомічних матеріалів людині : Закон України від 16.07.1999 № 1007-XIV // БД «Законодавство України» / ВР України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1007-14> (дата звернення: 20.06.2023). Втратив чинність.

³ Про застосування трансплантації анатомічних матеріалів людині : Закон України від 17.05.2018 № 2427-VIII // БД «Законодавство України» / ВР України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2427-19> (дата звернення: 20.06.2023).

⁴ Конституція України : Закон України від 28.06.1996 № 254к/96-ВР // БД «Законодавство України» / ВР України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр> (дата звернення: 20.06.2023).

людини (життя, здоров'я), її прав і свобод від злочинних посягань¹.

Виходячи з вищевикладеного, з метою дотримання конституційних прав людини та запобігання порушень прав донора і реципієнта на життя й здоров'я вважаємо за необхідне доповнити ч. 1 ст. 143 КК України новою кваліфікуючою ознакою, а саме: заборона використання анатомічних матеріалів людини, які не є здоровими або не є придатними для трансплантації через порушення терміну їх використання.

Зокрема, у живого і тільки здорового донора згідно з ч. 7 ст. 14 Закону України «Про застосування трансплантації анатомічних матеріалів людині» для трансплантації дозволяється вилучення тільки одного з парних органів або окремого фрагменту, або інших анатомічних матеріалів відповідно до зазначеної безпечної кількості. Окрім цього, необхідно зауважити, що якщо повнолітня дієздатна фізична особа має бажання, то вона може здати на збереження певний обсяг гемопоетичних стовбурових клітин, щоб у подальшому використати їх за необхідності для ауто трансплантації в порядку, встановленому чинним законодавством (ч. 6 ст. 15 вищезазначеного Закону)².

Зазначимо, що не у всіх тварин можна вилучати анатомічні матеріали, тобто ксенотрансплантати. Наприклад, у безпритульних, бродячих або домашніх тварин не можна цього робити. Медико-біологічні вимоги до тварин, умови їх утримання, порядок вилучення у тварин анатомічних матеріалів для виготовлення ксеноімплантатів, затверджені постановою Кабінету Міністрів України від 24 лютого 2021 р. № 158, регламентують відповідний порядок:

1) тварини-донори мають утримуватись в господарствах, де вирощуються сільськогосподарські тварини з дотриманням усіх ветеринарно-санітарних і зоогігієнічних вимог, затверджених Міністерством економіки України;

2) донорами тканин з метою виробництва ксеноімплантатів можуть бути здорові сільсь-

когосподарські тварини з негативними результатами клінічних і лабораторних аналізів на маркери інфекційних та інвазійних хвороб;

3) анатомічні матеріали тварини, призначені для створення ксеноімплантата, мають бути без ознак бактеріологічної, вірусологічної та мікологічної контамінації та наявної специфічної активності;

4) вилучення анатомічних матеріалів тварини, призначених для створення ксеноімплантата, здійснюють у спеціальних приміщеннях (секційній кімнаті, призначеній для розтину трупів тварин) з дотриманням асептичних умов;

5) анатомічні матеріали тварини, призначені для створення ксеноімплантата, транспортують до місця виготовлення за допомогою теплоізолюючих контейнерів, супроводжуючи матеріали ветеринарними свідоцтвами (окремо на кожну тварину);

6) умертвіння тварин-донорів здійснюється згідно з міжнародними вимогами та нормативами, враховуючи принципи гуманного ставлення до тварин на підставі Закону України «Про захист тварин від жорстокого поводження»³.

Дотримуючись вимог законодавства України й міжнародних документів, пропонуємо викласти ч. 1 ст. 299 КК України в такій редакції: «Жорстоке поводження з тваринами, що належать до хребетних, у тому числі з безпритульними тваринами, порушення правил транспортування тварин, якщо такі дії призвели до тілесних ушкоджень, каліцтва чи загибелі тварини, незаконне вилучення органів чи тканин у живих тварин, які належать до хребетних, нацькування тварин одна на одну, вчинене з хуліганських чи корисливих мотивів, а також пропаганда, публічні заклики до вчинення дій, що мають ознаки жорстокого поводження з тваринами, поширення матеріалів із закликами до вчинення таких дій – ...».

Медицина, зокрема й трансплантація, розвивається і прогресує вже тривалий час: з'являються нові методи і технології лікування,

¹ Кримінальний кодекс України : Закон України від 05.04.2001 № 2341-III // БД «Законодавство України» / ВР України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14> (дата звернення: 20.06.2023).

² Про застосування трансплантації анатомічних матеріалів людині : Закон України від 17.05.2018 № 2427-VIII // БД «Законодавство України» / ВР України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2427-19> (дата звернення: 20.06.2023).

³ Деякі питання реалізації Закону України «Про застосування трансплантації анатомічних матеріалів людині» щодо біоімплантатів, ксеноімплантатів, медико-біологічних вимог до тварин, умов їх утримання, порядку вилучення у тварин анатомічних матеріалів для виготовлення ксеноімплантатів : постановою Кабінету Міністрів України від 24.02.2021 № 158 // БД «Законодавство України» / ВР України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/158-2021-p> (дата звернення: 20.06.2023).

все більше трансплантацій проводяться за новими методами та з використанням анатомічного матеріалу, який раніше не трансплантувався. Україна стрімко рухається вперед до трансплантаційної незалежності.

Зважаючи на відчутний прогрес у медицині, зокрема в галузі трансплантології, ми пропонуємо включити до переліку анатомічних матеріалів людини ДНК і фрагменти ДНК. У зв'язку з тим, що медичні технології вже можуть використовувати окремі клітини (зокрема ДНК і фрагменти ДНК), ми доходимо висновку, що ДНК є різновидом клітин, основним генетичним матеріалом, що належить усім клітинним організмам і ДНК-вмісним вірусам. Клітини вміщують певну кількість ДНК залежно від їхньої функціональної активності та становлять від 1 до 10 % в перерахунку на суху масу¹.

Як свідчить «Уніан», чоловік, у якого ще в 1980-ті рр. було діагностовано ВІЛ, цілком ймовірно повністювилікувався від цього вірусу. Під час курсу лікування від лейкемії хворий отримав кістковий мозок від донора, в якого була рідкісна мутація ДНК, що робить його несприйнятливим до вірусу. Однак лікувався пацієнт не від ВІЛ, а від лейкемії – одного з найбільш поширених видів раку крові. Команда медиків вирішила, що 63-річному (на той момент) чоловіку необхідна пересадка кісткового мозку, щоб замінити клітини крові, уражені раком, на нові. За щасливим збігом донор, що підходив йому, мав рідкісну природну мутацію, яка надає клітинам стійкість до ВІЛ. Однак у деяких людей (зокрема, як з'ясувалося, і в того самого донора) фрагмент ДНК, що дозволяє вірусу це робити, був «загублений» у процесі еволюції. У подальшому встановлено, що захворювання на ВІЛ перейшло у стан ремісії і що йому більше не потрібна антиретровірусна терапія, яку він приймав протягом 30 років². Звідси ми можемо зробити висновок, що ДНК і фрагменти ДНК у медицині відіграють важливу роль, тому вважаємо, що ДНК і фрагменти ДНК є предметом трансплантації (хоча сьогодні юридично вони

ще не визнані як анатомічний матеріал людини для трансплантації).

ВИСНОВКИ. Проведене дослідження дає нам обґрунтовані підстави вважати, що предметом злочину порушення встановленого законом порядку трансплантації анатомічних матеріалів людини є всі анатомічні матеріали: як органи (або їх частини), так і тканини (зокрема клітини людини) та фетальні матеріали, вилучені в живій чи мертвій людині з метою вчинення цього злочину. Злочини, передбачені ч. 2 ст. 143 КК України, стосуються вилучення лише в живій людині.

На наш погляд, поняття «анатомічні матеріали» є загальним щодо органів (їхніх частини), тканин, анатомічних утворень, фетальних матеріалів людини, клітин людини, оскільки клітини тварини не можуть бути предметом аналізованого злочину. До тканин людини необхідно відносити всі види анатомічних матеріалів, наведених у Переліку анатомічних матеріалів людини, призначених для виготовлення біоімплантатів, дозволених до вилучення у донора-трупа, затвердженому наказом МОЗ України від 11 червня 2021 р. № 1184.

Ми вважаємо, що необхідно включити ДНК і фрагменти ДНК до переліку анатомічного матеріалу людини, а також наказом МОЗ України затвердити окремий перелік клітин людини, дозволених для вилучення, а саме: ДНК та фрагментів ДНК. Пропонуємо доповнити Закон України «Про застосування трансплантації анатомічних матеріалів людині» від 17 травня 2018 р. № 2427-VIII термінами «ДНК» та «фрагменти ДНК», включивши їх до переліку анатомічного матеріалу людини, та внести зміни до предмета аналізованого злочину.

Окрім цього, пропонуємо доповнити ч. 1 ст. 143 КК України такою кваліфікуючою ознакою, як заборона використання анатомічних матеріалів людини, які не є здоровими або не є придатними для трансплантації через порушення терміну їх використання.

З метою дотримання вимог законодавства України й міжнародних документів необхідно внести доповнення до ч. 1 ст. 299 КК України і викласти її в такій редакції: «Жорстоке поводження з тваринами, що належать до хребетних, у тому числі з безпритульними тваринами, порушення правил транспортування тварин, якщо такі дії призвели до тілесних ушкоджень, каліцтва чи загибелі тварини, незаконне вилучення органів чи тканин у живих тварин, які належать до хребетних, нацькування тварин одна на одну, вчинене з хуліганських чи корисливих мотивів, а також пропаганда, публічні заклики до вчинення дій,

¹ Бабенюк Ю. Д. Дезоксирибонуклеїнова кислота (ДНК) // Енциклопедія сучасної України : сайт. URL: <https://esu.com.ua/article-21681> (дата звернення: 20.06.2023).

² Погоріла І. Чоловік, який 40 років хворів на ВІЛ, зцілювся: це четвертий випадок у світі // УНІАН : сайт. 27.07.2022. URL: <https://www.unian.ua/health/cholovik-yakiy-40-rokiv-hvoriv-navil-zcilivsyia-ce-chetvertiy-vipadok-u-sviti-11919462.html> (дата звернення: 20.06.2023).

що мають ознаки жорстокого поводження з тваринами, поширення матеріалів із заклика-

СПИСОК БІБЛІОГРАФІЧНИХ ПОСИЛАНЬ

1. Внутрішні хвороби : підручник / Л. В. Глушко, С. В. Федоров, І. М. Скрипник та ін. Івано-Франківськ, 2019. 584 с.
2. Гринчак С. В. Порушення встановленого законом порядку трансплантації органів або тканин людини: підстави кримінальної відповідальності : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.08. Харків, 2006. 229 с.
3. Гришук В. К. Кримінальне право України. Загальна частина : навч. посіб. Київ : Ін Юре, 2006. 567 с.
4. Кримінальне право України. Загальна частина : підручник / за ред. П. С. Матишевського, П. П. Андрушка, С. Д. Шапченка. Київ : Юрінком Інтер, 1997. 256 с.
5. Кримінальне право України. Особлива частина : підручник / В. Я. Тацій, В. І. Борисов, В. І. Тютюгін та ін. ; за ред. В. Я. Тація, В. І. Борисова, В. І. Тютюгіна. 6-те вид., перероб. і допов. Харків : Право, 2020. 768 с.
6. Мислива О. О. Об'єкт та предмет злочинних посягань у сфері трансплантації. *Науковий вісник Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ*. 2012. № 1. С. 450–459.
7. Науково-практичний коментар до Кримінального кодексу України : у 2 ч. / заг. ред. М. О. Потебенька, В. Г. Гончаренка. Київ : Форум, 2001. Ч. 2: Особлива частина. 942 с.
8. Науково-практичний коментар Кримінального кодексу України / Д. С. Азаров, В. К. Гришук, А. В. Савченко та ін. ; за заг. ред. О. М. Джужі, А. В. Савченка, В. В. Чернея. Київ : Юрінком Інтер, 2016. 1064 с.
9. Науково-практичний коментар Кримінального кодексу України / за ред. М. І. Мельника, М. І. Хавронюка. 10-те вид., перероб. та допов. Київ : Дакор, 2018. 1360 с.
10. Науково-практичний коментар Кримінального кодексу України / за ред. М. І. Мельника, М. І. Хавронюка. 3-тє вид., перероб. та допов. Київ : Атіка, 2003. 1056 с.
11. Панов М. М. Кримінальна відповідальність за незаконні дії з документами на переказ, платіжними картками та іншими засобами доступу до банківських рахунків : монографія / наук. ред. В. І. Борисов. Харків : Право, 2009. 184 с.
12. Чеботарьова Г. В. Кримінально-правові проблеми трансплантації органів або тканин людини і донорства крові : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.08. Київ, 2003. 219 с.
13. Шульга А. М., Павликовский В. И., Вапсва Ю. А. Уголовное право Украины: основные вопросы и ответы : пособие. Харьков : Берека-Нова, 2008. 416 с.
14. Glazier A. K. Organ Donation and the Principles of Gift Law. *Clinical Journal of the American Society of Nephrology*. 2018. Vol. 13, Iss. 8. Pp. 1283–1284. DOI: <https://doi.org/10.2215/CJN.03740318>.
15. Shaheen F. A. Organ donation in the Middle East countries. *Ethnicity & Disease*. 2009. Vol. 19. URL: https://www.researchgate.net/publication/26255704_Organ_donation_in_the_Middle_East_countries (дата звернення: 20/06/2023).

Надійшла до редакції: 22.06.2023

Прийнята до опублікування: 27.07.2023

REFERENCES

1. Azarov, D. S., Hryshchuk, V. K., Savchenko, A. V. et al. (2016). *Scientific and applied commentary to the Criminal Code of Ukraine* (O. M. Dzhuzha, A. V. Savchenko, V. V. Cherniei, Eds). Yurinkom Inter.
2. Chebotarova, H. V. (2003). *Criminal legal problems of transplantation of human organs or tissues and blood donation* [Candidate dissertation, Koretsky Institute of State and Law of National Academy of Science of Ukraine].
3. Glazier, A. K. (2018). Organ Donation and the Principles of Gift Law. *Clinical Journal of the American Society of Nephrology*, 13(8), 1283–1284. <https://doi.org/10.2215/CJN.03740318>.
4. Hlushko, L. V., Fedorov, S. V., Skrypnyk, I. M. et al. (2019). *Internal diseases*. Ivano-Frankivsk.
5. Hrynychak, S. V. (2006). *Violation of the procedure established by law for transplantation of human organs or tissues: grounds for criminal liability* [Candidate dissertation, Yaroslav Mudryi National Law Academy of Ukraine].
6. Hryshchuk, V. K. (2006). *Criminal law of Ukraine. General part*. In Yure.
7. Matyshevskiy, P. S., Andrushko, P. P., & Shapchenko, S. D. (Eds). (1997). *Criminal law of Ukraine. General Part*. Yurinkom Inter.
8. Melnyk, M. I., & Khavroniuk, M. I. (Eds). (2003). *Scientific and applied commentary to the Criminal Code of Ukraine*. Attika.

9. Melnyk, M. I., & Khavroniuk, M. I. (Eds). (2018). *Scientific and applied commentary to the Criminal Code of Ukraine*. Dakor.
10. Myslyva, O. O. (2012). Object and subject of criminal offenses in the field of transplantation. *Scientific Bulletin of Dnipropetrovsk State University of Internal Affairs*, 1, 450–459.
11. Panov, M. M. (2009). *Criminal liability for illegal actions with transfer documents; payment cards and other means of access to bank accounts* (V. I. Borisov, Ed.). Pravo.
12. Potebenko, M. O., & Honcharenko, V. H. (Eds). (2001). *Scientific and practical commentary to the Criminal Code of Ukraine* (Part 2). Forum.
13. Shaheen, F. A. (2009). Organ donation in the Middle East countries. *Ethnicity & Disease*, 19. https://www.researchgate.net/publication/26255704_Organ_donation_in_the_Middle_East_countries.
14. Shulga, O. M., Pavlikovskii, V. I., & Vapsva, Yu. A. (2008). *Criminal law of Ukraine: main questions and answers*. Bereka-Nova.
15. Tatsii, V. Ya., Borysov, V. I., Tiutiuhin, V. I. et al. (2020). *Criminal law of Ukraine* (V. Ya. Tatsii, V. I. Borysov, V. I. Tiutiuhin, Eds). Right.

Received the editorial office: 22 June 2023

Accepted for publication: 27.07.2023

YULIIA OLEHIVNA TKACH,

*Dnipropetrovsk State University of Internal Affairs,
Department of Criminal Law and Criminology;
ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-4078-7509>,
e-mail: yuliatkach739@gmail.com*

**SUBJECT MATTER OF CRIME VIOLATION OF THE PROCEDURE FOR
TRANSPLANTATION OF HUMAN ANATOMICAL MATERIALS ESTABLISHED
BY LAW**

The article is devoted to highlighting the topical issues related to the subject matter of the crime violation of the procedure for transplantation of human anatomical materials established by law. Based on the analysis of Ukrainian legislation and scientific works of Ukrainian scientists, the author offers own vision of the issue related to the subject matter of the analysed crime, namely: the author considers the maximum permissible terms of transportation and optimal storage periods for such organs as heart, kidneys, liver, left and right lobes of the liver, lung, and homograft. In addition, the author considers the definition of “anatomical materials”, expresses an opinion on the concept of transplantation of human anatomical material and offers own vision on the subject matter of the analysed crime. The author proposes to: 1) to introduce to Part 1 of Article 143 of the Criminal Code of Ukraine a qualifying feature i.e., the prohibition to use human anatomical materials which are not healthy or unsuitable for transplantation with violation of the term of their use; 2) to restate paragraph 1 of Part 1 of Article 299 of the Criminal Code of Ukraine as follows: “Cruel treatment of animals belonging to vertebrates, including homeless animals, violation of animals transportation rules, if such actions resulted in bodily injury, mutilation or death of an animal, illegal removal of organs or tissues from live animals, that belong to the vertebrates, setting animals against each other, committed for hooligan or mercenary motives, as well as propaganda, public calls for actions that have signs of cruelty to animals, distribution of materials calling for such actions – ...”. It is also advisable to include DNA and DNA fragments in the list of human anatomical material, and to approve a separate list of human cells allowed for extraction, namely DNA and DNA fragments, in the relevant order of the Ministry of Health of Ukraine. To include DNA and DNA fragments in the list of human anatomical material in the Law of Ukraine “On the Application of Transplantation of Human Anatomical Materials” dated 17 May 2018 No. 2427-VIII and to amend the subject matter of the crime in respect of DNA and DNA fragments.

Key words: *subject matter of crime, transplantation, human organs and tissues, human anatomical materials, DNA, DNA fragment.*

Цитування (ДСТУ 8302:2015): Ткач Ю. О. Предмет злочину порушення встановленого законом порядку трансплантації анатомічних матеріалів людини. *Право і безпека*. 2023. № 4 (91). С. 34–44. DOI: <https://doi.org/10.32631/pb.2023.4.03>.

Citation (APA): Tkach, Yu. O. (2023). Subject matter of crime violation of the procedure for transplantation of human anatomical materials established by law. *Law and Safety*, 4(91), 34–44. <https://doi.org/10.32631/pb.2023.4.03>.